

Margaret Thatcher (1925-2013)

– en kontroversiel politiker i det 20. århundrede

I foråret 2013 arrangerede Det Kongelige Bibliotek foredragsrækken "Kontroversielle politikere i det 20. og 21. århundrede".

Foredraget om Storbritanniens konservative premierminister 1979-1990 Margaret Thatcher bringes her i en lettere revideret udgave. Forfatteren har tidligere biograferet Winston Churchill (2004) og feltmarskal Bernhard Montgomery (2007) og skrevet værker om nyere britisk historie og samfundsforhold.

af fhv. universitetslektor, cand.mag. Jørgen Sevaldsen, Københavns Universitet

Margaret Thatchers død den 8. april 2013 gav verden mulighed for endnu en gang at tage stilling til, hvad hendes tid som premierminister i Storbritannien fra 1979 til 1990 havde betydet for hendes land og for os andre. I denne artikel vil jeg først diskutere, hvorfor hun stadig – som mediediskussionerne omkring hendes store, officielle bisættelse tydeligt viste – er en så kontroversiel politiker. Dernæst følger et afsnit om hendes betydning og eftermæle, og til slut vil jeg kort prøve at beskrive nogle danske reaktioner på hendes politiske virke.

Den kontroversielle politiker

Som politiker mindes Thatcher både som ideolog og som en dygtig politisk praktiker, som fik gennemført dybdegående reformer i Storbritannien.

Ideologisk står hun som en af nyliberalismens tidlige frontfigurer i 1970'ernes og 1980'ernes opgør med efterkrigstidens socialdemokratiske velfærdsmode. Den britiske version af nyliberalismen fik navn efter hende som "thatcherisme". Den forbindes økono-

misk med begreber som afregulering, mindre stat, fri konkurrence, lavere skatter, privatiseringer af nationaliserede industrier og udlicitering af offentlig virksomhed til private aktører. Den økonomiske politik blev 'monetaristisk', dvs. baseret på den amerikanske økonom Milton Friedmans ideer om, at staten i den økonomiske politik skulle koncentrere sig om at bekæmpe inflationen via stram kontrol med pengemængden i samfundet, og afholde sig fra at prøve at regulere økonomien for eksempel gennem indkomspolitik.

På det værdipolitiske område lovede hun opgør med 68-mentaliteten og genskabelse af respekt for lov og orden. Hun genoptog traditionelle konservative mærkesager såsom sunde familieværdier, stolthed over Storbritanniens imperiale historie og opretholdelse af landets globale diplomatiske og militære indflydelse.

Som praktisk politiker huskes hun som en energisk og målrettet leder, som ikke kun flyttede balancen mellem offentligt og privat og ændrede statens rolle i Storbritanniens økonomiske liv, men oplevede, at hendes efterfølgere – også

Labour-politikere – arbejdede videre på grundlag af hendes reformer og økonomiske politik. Hvad man end mente om de ændringer, hun gennemførte, måtte man anerkende hendes handlekraft og hendes evne til klart at udtrykke, hvad hun stod for. Ikke mindst hendes opgør med de britiske fagforeninger var med til at gøre hende til den kontroversielle politiker, hun stadig er. Hun var og er hadet på venstrefløjen og i arbejderbevægelsen for sin begrænsning af fagbevægelsens muligheder for at føre konflikt, for sine nedskæringer af velfærdsydelse og sin kompromisløse stil og retorik. Hun udtrykte aldrig medfølelse med dem, der havde mistet deres job i mineindustrien og i de fremstillingsindustrier, der måtte lukke ned især i Nordengland i 80'erne. Omvendt var og er hun elsket af de briter, som mente, at fagforeningerne havde fået så stor magt i Storbritannien, at det var økonomisk skadeligt og demokratisk betænkeligt, og at det generelt var nødvendigt at beskære statens rolle og erstatte nogle af de nationaliserede virksomheder med mere effektive og fleksible private firmaer.

Et dramatisk politisk liv

Margaret Thatchers karriere bød på spændingskurver med store udsving og ideoende dramatik. Først kæmpede hun en lang og sej kamp for at blive partileder og premierminister. Så mødte hun modgang og kom ud i en krise – Falklandskrigen i 1982 – som kunne have væltet hende, men i stedet åbnede op for en periode med politisk medgang og nærmest total dominans. Den endte så i 1990 med et brat fald, da hun efter nogle politiske fejlgreb blev bortdømt af sine egne konservative underhusmedlemmer.

Hendes historie begynder i Grantham, en mindre provinsby i Lincolnshire, hvor en flittig og ambitiøs købmandsdatter fik plads på Oxford Universitet og der engagerede sig i konservativ politik. Efter i 1947 at have opnået sin grad i kemi begyndte hun at se sig om efter en opstillingskreds til Underhuset. Det lykkedes, da hun i 1958 blev antaget i valgkredsen Finchley i det nordlige London, og ved valget i 1959 blev hun stemt ind i Underhuset.

Her steg hun hurtigt i graderne. Fik en stribe viceministerposter i de konservative ministerier i begyndelsen af 1960'erne og blev undervisningsminister i Edward Heaths regering 1970-74. Efter de to konservative valgnederlag i 1974 sluttede hun sig til kritikerne af Heath og endte med at stille op som lederkandidat i 1975. Hun vandt til de flestes overraskelse valget og var dermed konservativ leder, da partiet igen fik regeringsmagten efter valgsejren i 1979.

Kan man sige, at hun på det tidspunkt havde et eget 'projekt'? Ikke på den måde, at hun i 1979 tilbød vælgerne et fuldt færdigt program baseret på nyliberalistiske gurer som Friedrich von Hayek eller Milton Friedmann. Hendes politik var også præget af alment konservativt tankegods og først og fremmest en brændende ambition om at standse Storbritanniens nedtur i verden – den *decline*, som man talte så meget om i 60'erne og 70'erne. Hun var dog stærkt optaget af, hvad der foregik blandt akademikerne i tænketankene på den liberalistiske fløj af partiet. Her fandt hun teoretisk belæg for løsninger, hun sympatiserede med i forhold til fagbevægelsen, nationaliseringer og inflationsbekæmpelse gennem stramning af pengepolitikken osv. Valgsejren i 1979 skyldtes også, at hun kom som et

frisk pust i en tid, hvor Labourregeringen under James Callaghan ikke havde kunnet løse de økonomiske problemer og samfundet syntes at være ved at gå i opløsning i 'mismodets vinter' – de omfattende strejker blandt offentligt ansatte i vinteren 1978-79. Hun udstrålede kontrol og friske løsninger i en valgkamp, som ellers var befolket med 'overvægtige, blegfede midaldrende mænd i krøllede jakkesæt', som en forfatter (A.W. Turner) udtrykker det.

Der var i 1979 mange, som mente, at hendes succes skyldtes tilfældigheder og held. Men man når ikke toppen, som Thatcher gjorde, uden politisk dygtighed og tæft. Så hvad var det for karakteregenskaber, som hjalp hende igennem?

Det var for det første udholdenhed. Hun arbejdede benhårdt for at få en valgkreds, der kunne give valg, trods udbredt skepsis hos de konservative partimedlemmer over for en ung mor til tvillinger med ambitioner om en politisk karriere.

For det andet kom hun altid velforberedt til møder og debatter. Det blev noteret af alle, der mødte hende. Hun havde sat sig ind i alle detaljer og kunne tal og statistikker på fingrene. Det hang naturligvis også sammen med, at hun var kendt som en arbejdsnarkoman, som ikke behøvede meget søvn, og helst var fri for at holde ferie.

Og for det tredje var hun en intellektuelt nysgerrig person. Hun satte tid af til at deltage i seminarer med eksperter udefra – akademikere, erhvervsfolk osv. – om aktuelle emner. Deltagerne var fortrinsvis mennesker, som delte hendes verdenssyn; men møderne bidrog til at skærpe hendes effektivitet som debattør.

Der var også negative sider ved hendes effektivitet og selsikkerhed. Hun slog

ofte sine tilhørere som endimensional, unuanceret og tilbøjelig til at stille tingene sort-hvidt op. Et af mange vidnesbyrd herom er leveret af den danske ambassadør i London, Peter Dyvig, som havde Margaret Thatcher til bords ved en frokost hos udenrigsminister Geoffrey Howe i 1986. I et brev om mødet til sine overordnede i København beskrev Dyvig, hvordan man fik 'bekræftet sit indtryk af stor fasthed i synspunkterne. Fru Thatcher ved, hvad svarene er, og så er der ikke noget at diskutere. Small talk er ikke hendes metode. Sikkerheden og energien over for problemerne er det dominerende.' (cit. Sevaldsen, s. 278).

Fastheden kammede ofte over i en belærende facon, som fik kolleger og embedsfolk til at føle, at de blev talt til, som man ville gøre til tungnemme skolebørn. Og selv om jernladyen godt kunne være hensynsfuld og charmerende i forhold til f.eks. personlige sekretærer og venner, fandt de fleste, at hun var i underskud med hensyn til humoristisk sans. Det sagdes at være et problem for hendes taleskrivere, fordi hun ikke altid forstod de vitser, som de havde indlagt i hendes taler.

De vanskelige første år

I de første år af den ny konservative regerings tid fortsatte de økonomiske problemer: arbejdsløsheden steg, og det samme gjorde inflationen. Der var uro og optøjer i flere store byer i 1981 og dårlige meningsmålinger. Flere konservative røster gav udtryk for, at man måske havde valgt forkert i 1975, og at man måtte skaffe sig af med Thatcher, som insisterede på at fortsætte linjen med offentlige nedskæringer og skattelettelser, uden at den tilsyneladende gav resultater. Den argentinske besættelse af Falklandsøerne

i 1982 ændrede imidlertid situationen fuldstændigt. Konflikten kom helt uventet for den brede offentlighed, og forekom bizar for de fleste, også blandt Storbritanniens partnere i EF. Thatcher valgte imidlertid at risikere en væbnet konflikt i forsvaret for Falklands-beboernes ret til selv at vælge deres tilhørsforhold, og for at demonstrere, at Storbritannien trods økonomisk nedtur stadig var i stand til at imødegå et angreb på sin territoriale integritet. Flåden blev sendt af sted, og hun stod fast på, at der ikke kunne være forhandlinger om øernes fremtid, før de argentinske tropper havde forladt dem.

Det kom som bekendt til en krig, som kostede tab, men som briterne vandt. Thatcher havde løbet store risici. Hun var blevet reddet af de britiske militære styrker, af diplomatisk og efterretningsmæssig støtte fra USA og Frankrig og af støtte også på hjemmefronten fra Labours ledelse. Men det var hendes sejr, og hendes opbakning steg så meget, at hun og de konservative kunne genvinde magten ved valget i 1983. Thatcher havde nu endegyldigt etableret sig som De Konservatives leder. I årene umiddelbart efter Falklands-krigen forstummede kritikken af hende, og hun fik hænderne frie til at gennemføre sit indenrigspolitiske program.

Den triumferende thatcherisme 1983-87

I sin anden regeringsperiode gennemførte Thatcher en række reformer af varig betydning for Storbritannien.

Der blev flyttet ressourcer og arbejdskraft fra den offentlige til den private sektor gennem store privatiseringer, bl.a. af British Telecom, British Gas, British Airways, Rolls Royce og af vand- og elektricitetsforsyningen. Særligt markant var salget af kommunalt ejede boliger til

de tidligere lejere – en operation, der både gav kommunerne øjeblikkelige indtægter og spredte ejendomsretten, som Thatcher ønskede det. Over en million boliger skiftede status fra leje- til ejerboliger i 1980'erne.

Samtidig blev arbejdet med at begrænse fagforeningernes aktionsmuligheder yderlige intensiveret. Det handlede bl.a. om at begrænse eksklusivaftaler, forbyde sympatistrejker og -blokader og opstille krav om, at fagforeningsledelser skulle vælges ved hemmelige afstemninger, og at strejker kun var lovmæssige, hvis de var godkendte af et flertal af en fagforenings medlemmer i hemmelige skriftlige afstemninger. I regeringens optik var dette kun at fratage fagforeningsledelserne en urimelig særstatus; for de organiserede var det et frontalangreb på fagbevægelsens muligheder for at føre arbejdskampe. Thatchers personlige engagement i sagen blev klart under den store minearbejderstrejke 1984-85. Den bundede i det statslige mineselskabs forsøg på at nedlægge ikke-rentable miner og minearbejdernes modstand mod minelukninger. Lederen af den mest militante af minearbejdernes fagforeninger, Arthur Scargill, indledte konflikten uden at have spurgt medlemmerne, og det var med til at splitte fagbevægelsen og gøre det nemmere for de statslige arbejdsgivere at nedkæmpe strejken. Men den blev langvarig og hård, og Thatchers kompromisløse retorik og tydelige ambition om at knække Scargill fuldstændigt gjorde hende til en hadefigur i store dele af fagbevægelsen. Men selv om der i offentligheden var megen sympati med minearbejderne, var der både dengang og senere også en bred erkendelse af, at det var nødvendigt at skabe mere ordnede forhold på det britiske

arbejdsmarked. Så det meste af Thatchers arbejdsmarkedslovgivning fik lov til at bestå også under Labourregeringerne fra 1997. Et sidste vigtigt initiativ fra perioden er den afregulering af finansinstitutionerne i City of London fra 1986, som gik under navnet the 'Big Bang'. Reformen ophævede mange af begrænsningerne på, hvilke typer finansielle forretninger de enkelte virksomheder måtte involvere sig i. Den skabte stor vækst i den finansielle sektor og styrkede Londons status som internationalt finanscentrum. Efter den store finanskrisen i 2008 blev visdommen i at slække på reguleringen af de store finansielle institutioner imidlertid draget i tvivl, og dermed er der sat spørgsmålstegn ved en reform, som i lang tid blev fremhævet som en af Thatchertidens succeser.

Valgsejren i 1987 og begyndende nedtur

Thatcher og de konservative vandt deres tredje valgsejr i træk i juni 1987. De følgende år bød imidlertid på stigende modgang:

Økonomien fik det værre. Der kom et stort kursfald på aktiemarkederne i efteråret 1987 og inflationen steg igen. I 1989-90 opstod en voldsom offentlig debat om en ny form for kommuneskat, den såkaldte *poll tax*, som skulle afløse den hidtidige ejendomsskat baseret på de enkelte huses værdi. Den nye skat blev afkrævet hver enkelt beboer af en husholdning og blev opkrævet med samme beløb for alle uanset indkomst. Det blev betragtet som vildt asocialt og medførte voldsomme protestdemonstrationer i britiske storbyer i foråret 1990. Endelig var der stigende splittelse i partiet og i kabinettet over Storbritanniens forhold til det europæiske samarbejde. Thatcher blev i slutningen af 1980'erne mere og mere

kritisk over for de fransk-tyske forsøg på at fremskynde integrationsbestræbelserne. I sin berømte tale i Brügge i 1988 forklarede hun, hvorfor EF burde være et samarbejde mellem nationalstater og ikke en overstatslig institution. Hun lagde sig ud med sine kolleger i spørgsmålet om Storbritanniens holdning til det europæiske valutasamarbejde, og tidligere nære kolleger og allierede som finansminister Nigel Lawson og den konservative leder i Underhuset, Geoffrey Howe, opgav at samarbejde med hende og forlod deres poster. Det skabte alt sammen en fornemmelse af, at hun havde mistet jordforbindelsen og isolerede sig. Menige konservative underhusmedlemmer begyndte at frygte, at hun kunne koste dem deres valgkredse ved det næste valg.

Fornemmelsen i 1989-90 af metaltræthed hos jernladyen havde også et udenrigspolitisk aspekt. Thatcher havde været en loyal allieret for USA's præsident Ronald Reagan i den rustningsmæssige konfrontation med Sovjetunionen i begyndelsen af 80'erne; men også bidraget til optøningen af øst-vest-forholdet i sidste halvdel af årtiet gennem sit forretningsmæssige forhold til generalsekretær Gorbatsjov. Da muren faldt og sovjetstaten begyndte at gå i opløsning i 1989, kom hun imidlertid til at virke rådvild uden den kolde krigs faste rammer. George Bush blev ny amerikansk præsident i januar 1989, og det blev snart tydeligt, at det var ham og vesttyske Helmut Kohl, der styrede begivenhederne på Vestens side. Og Thatcher fik anbragt sig på sidelinjen, da hun erklærede sig som modstander af en hurtig tysk genforening. Også det bidrog til følelsen af, at hun havde set sin bedste tid som statsleder.

Margaret Thatchers liv – en kronologisk oversigt

- 1925 Fødes som Margaret Roberts i købmandsfamilie i Grantham, Lincolnshire
- 1947 Kandidat i kemi fra Oxford. Aktiv i den konservative vælgerforening.
- 1950 Opstillet første gang til Underhuset for de Konservative i Dartford. Vælges ikke.
- 1951 Indgår ægteskab med Denis Thatcher (1915-2003), ejer af farve- & lakfabrik.
- 1953 Opnår status som advokat (*barrister*) efter nogle års jurastudier. Tvillingerne Mark og Carol fødes.
- 1959 Valgt som Konservativ til Underhuset i valgkredsen Finchley i nordvest-London.
- 1970 Udnævnt til undervisningsminister i regeringen Heath (1970-1974).
- 1975 Valgt som leder af de Konservative efter at have slået Heath i første runde.
- 1979 De Konservative vinder valget, og MT bliver premierminister.
- 1981 Optøjer i bl.a. Brixton og Moss Side, begyndende privatiseringer. Stor arbejdsløshed.
- 1982 Falklandskrigen. I København til europæisk rådsmøde i december.
- 1983 Valg til Underhuset. Konservativ valgsejr. MT styrket som konservativ leder.
- 1984 Minearbejderne indleder storstrejke. MT opnår rabat for Storbritannien i EF. Lovgivning begrænser fagforeningernes strejkeret. IRA-bombe rettet mod MT under Konservativ partikongres i Brighton.
- 1985 Ny optøjer i bl.a. Brixton og Birmingham. Kulminestrejken bryder sammen. MT underskrive den anglo-irske aftale om Nordirland.
- 1986 MT underskriver Den Europæiske Fælles Akt. Afregulering (*Big Bang*) i City of London.
- 1987 Valg til Underhuset. MT genvalgt. Krise på aktiemarkedet (*Black Monday*). I København til europæisk rådsmøde i december.
- 1988 MT's tale i Brügge mod yderligere europæisk integration.
- 1989 Ny kommuneskat (*poll tax*) indføres i Skotland. Nigel Lawson træder tilbage som finansminister. Berlinmurens fald.
- 1990 Optøjer i London pga. indførelsen af *poll tax* i England. Stor Labour-fremgang ved kommunevalgene. Tysk genforening mod MT's ønske. Geoffrey Howe går af. Michael Heseltine stiller op mod MT i konservativt formandsvalg. MT får ikke stemmer nok i første runde til at vinde og trækker sig ud af kampen. Efterfølges som premierminister af John Major.
- 1992 Valg til Underhuset. MT stiller ikke op. Får plads i Overhuset med titel af baronesse.
- 1993 Besøg i Danmark som gæst i Børsen Executive Club.
- 1993-95 Udgiver sine memoirer.
- 2002 Begyndende demens. MT afstår fra at medvirke ved offentlige arrangementer.
- 2003 Denis Thatcher dør.
- 2013 Margaret Thatcher dør 8. april. Bisættes ved 'ceremonial funeral' 17. april

Dronningemordet

Det var ikke de britiske vælgere, der afsluttede Margaret Thatchers tid som premierminister.

Hun blev født af sine egne. Det skete under meget dramatiske omstændigheder i november 1990. I korthed skete der det, at en konservativ sværvægter, den tidligere minister Michael Heseltine, stillede op imod hende ved det årlige valg til leder for de Konservative. Ved første afstemning fik Thatcher flertal, men ikke et, der var stort nok i forhold til reglerne. En rundspørge blandt hendes ministre medførte en række halvhjertede løfter om at give hende deres stemme, men også advarsler om, at hun nok alligevel ville tabe. Under de omstændigheder besluttede hun at give op og gå af. Ved at afstå fra at stille op til næste valgomgang opnåede hun og hendes støtter også, at hendes hovedmodstander, Heseltine, kunne bremses ved, at der blev opstillet en modkandidat med bredere appel end Thatcher. En sådan blev fundet i skikkelse af finansminister John Major, som i sidste ende vandt afstemningen og blev hendes afløser som partiformand og premierminister.

Thatcher glemte aldrig det, hun anså for et fejlt dolkestød i ryggen fra partifæller, som skyldte hende alt. Det var også ydmygende. På den anden side kan det siges, at hun på langt sigt reddede thatcherismen ved at gå af. Var hun blevet siddende, er det højst tænkeligt, at de Konservative havde tabt det næste valg til Neil Kinnocks på det tidspunkt venstredrejede Labourparti. I stedet blev valget i 1992 vundet af John Major, som videreførte Thatchers politik, men på en langt mindre konfrontatorisk måde. Derved fik de Konservative fem år mere til at konsolidere Thatchers reformer, og da Tony Blair tog over i 1997, havde

Labourpartiet accepteret store dele af Thatchers økonomiske politik.

Margaret Thatcher selv stillede ikke op til underhusvalget i 1992, men blev udnævnt til livsvarigt medlem af Overhuset med titel af baronesse. I Overhuset fortsatte hun sin kamp for den rene thatcherisme og imod øget europæisk integration, som den blandt andet kom til udtryk i Maastricht-traktaten i 1992. Hun skrev sine erindringer og drog på verdensomspændende foredragsturneer. Hendes sidste år blev imidlertid ensomme. Hun havde kun knyttet få varige venskaber i det politiske miljø og så mindre til sin familie, end hun havde håbet. Datteren, journalisten Carol Thatcher, stod bi i ny og næ, men sønnen, den kontroversielle forretningsmand Mark og hans børn opholdt sig næsten udelukkende i udlandet. Fra omkring 2002 blev det klart for hendes omgivelser, at hun led af begyndende demens, og hun lod meddele, at hun ikke mere ville ytre sig offentligt.

‘Outsideren’ Margaret Thatcher

På det personlige plan blev hendes liv således et dramatisk forløb med kamp, triumf, et pludseligt og dybt fald og en afsluttende tragedie. Det er i sig selv spændende; men omtalen af hende har også handlet meget om hendes rolle som en, der kom ‘udefra’ til det konservative politiske miljø i Storbritannien. Det er også en hovedvinkel og drivkraft i skildringen af Thatchers alderdom i den populære film ‘The Iron Lady’ fra 2011 med Meryl Streep i hovedrollen. Der er flere elementer i dette syn på hende:

For det første klasseaspektet. Thatcher kom ikke som så mange andre konservative politikere fra aristokratiet eller den højere middelklasse. Hun voksede op i

den lavere middelklasse i et metodistisk provinsmiljø. Det prægede den måde, hun talte på og klædte sig på, indtil stemmetrænere og stylisten i slutningen af 70'erne fik lagt hendes stemme i et dybere leje og forenklet hendes påklædning. Mange har også fremhævet hendes værdier som præget af hendes lavkirkelige miljø: flid, pligtfølelse, punktlighed og troen på, at omsorg for de svage var et personligt anliggende, ikke et kollektivt ansvar.

Samtidig er det også blevet fremhævet, at hendes rolle som 'købmandens datter' i et vist omfang var en konstruktion til politisk brug. Det var først i tiden omkring formandsvalget i 1975 og underhusvalget i 1979, at hendes medarbejdere begyndte at markedsføre hende som den sobre og snusfornuftige provinshusmor, der ville kunne få også statens budgetter til at balancere. Inden da blev hun opfattet som en typisk konservativ forstadsfrue. Faktisk havde hun fra sin ungdom gjort, hvad hun kunne for at komme væk fra Grantham, som hun kun meget sjældent besøgte i sine modne år. Hun omfavnede dog heller aldrig den traditionelle elites kultur og omgangsformer, men befandt sig bedst i selskab med self-made forretningsmænd.

For det andet var hun kvinde. Hun var den første kvindelige leder af et af de store britiske politiske partier og den første – og hidtil eneste – kvindelige premierminister i sit land. Det var bemærkelsesværdigt, og hun havde i starten af sin politiske karriere måttet slås hårdt mod fordomme om, at gifte kvinder med børn ikke ville være i stand til at varetage politiske lederstillinger. Hun blev også senere genstand for rutinemæssig sexistisk verbal mobning i offentligheden: 'Ditch the Bitch' råbte demonstranter, og 'Attila the Hen' var et af hendes øgenavne blandt politikere.

Men også den kamp vandt hun. Selv udlagde hun sin historie sådan, at den viste, at kvinder havde alle rettigheder og muligheder. De måtte blot være mere velforberejdede end mænd for at opnå det samme. I det hele taget regnede hun sig ikke som nogen moderne feminist. Hun betonedede altid, at hun ikke skyldte feminismen noget – kvinder kunne, hvis de ville, og hvis de var i stand til at organisere deres dagligdag effektivt. Det var selvfølgelig synspunkter, der kunne virke provokerende. Ikke alle kvinder var jo så heldige at være gift med en velhavende mand, som kunne finansiere de nødvendige barnepiger og de kostskoler, som børnene Carol og Mark blev sendt til som 8-9-årige. Ej heller gjorde hun noget for at bringe andre kvinder frem i politik. Med en enkelt kortvarig undtagelse var der ikke andre kvinder end hende selv i kabinetterne i årene 1979-1990. Hendes regeringer gennemførte enkelte ligestillingsreformer, eksempelvis på skatteområdet; men der blev ikke ført socialpolitik med særligt hensyn til kvinder på arbejdsmarkedet i forhold til for eksempel børnepasningsordninger. Omvendt afviste hun at stramme Storbritanniens forholdsvis liberale abortlovgivning, som nogle i det konservative parti krævede.

Så kvindeforskerne har været usikre på hendes betydning på længere sigt: På den positive side var det en milepæl, at en kvinde kunne blive premierminister og dominere den politiske scene som hun kunne. På den anden side virkede hun jo som et dementi af, at kvinder skulle medbringe særlige indfølelse og sociale kvaliteter i deres politiske arbejde. Det skuffede mange – og den diskussion vil fortsætte.

Arven fra Margaret Thatcher

Thatcher var en politiker, som på sit højdepunkt i meget høj grad styrede sin regerings dagsorden og initiativer. Det er derfor rimeligt at sige, at hun som individ satte sig blivende spor:

I Storbritannien etablerede hun som nævnt en ny balance mellem den offentlige og den private sektor til den sidstnævntes fordel. Hun indskrænkede den statslige styring af økonomien og beskar fagbevægelsens politiske indflydelse. Samtidig åbnede hun for en globalisering af den britiske økonomi og af den britiske finanssektor og førte en social- og skattepolitik, der gjorde det mere fordelagtigt at arbejde og hårdere at være på overførselsindkomst. Det førte alt sammen til større ulighed i befolkningen. Thatchers tilhængere fremhæver, at hendes kur også havde ført til større produktivitet og konkurrencedygtighed, og at nedgangen i beskæftigelsen i fremstillingsindustrien var kommet, Thatcher eller ej.

Thatchers prioriteringer fik også langtrækkende følger for briternes forhold til de to unionsdannelser, de var med i:

Dels den interne union, the United Kingdom, som forenede England, Wales, Skotland og Nordirland. Den havde i 1970'erne være svækket af uro i Nordirland og af voksende selvstyrebevægelser i Wales og især Skotland. Thatcher var klar modstander af skotsk selvstændighed, og hendes angreb på velfærdsstaten og indførelsen af den omstridte *poll tax* i Skotland, før den blev gennemført i England, gjorde de Konservative upopulære i Skotland. Det politiske landskab der blev i stigende grad domineret af Labour og af det skotske nationalistparti, og der var en voksende fornemmelse blandt skotter af, at man blev styret af en fremmed magt. Thatcher

blev personificeringen af denne fremmede engelskhed. Hun havde således en andel i den proces, som førte til oprettelsen af det skotske parlament i 1999 og til nationalisternes fortsat stærke position i Skotland.

En anderledes udvikling så man i Nordirland. Her støttede hun de protestantiske loyalisters kamp mod den republikanske nationalistbevægelse og blev jo selv genstand for et mordforsøg, da IRA, den republikanske undergrundshær, i 1984 gennemførte et bombeangreb på hendes hotelværelse under den konservative partikongres i Brighton. Ikke desto mindre underskrev hun i 1985 den anglo-irske aftale, som gav den irske regering i Dublin en rolle at spille i nordirske anliggender. Thatcher indgik aftalen under et vist pres fra den amerikanske regering, som havde sympatier for den nationalistiske sag, men aftalen viste sig at blive et vigtigt led i den fredsproces, som førte frem til Langfredagsaftalen i 1998.

I forhold til den ydre – europæiske – union var Margaret Thatchers rolle endnu mere betydningsfuld. Hun blev bannerfører for den 'euroskepsis', som har været dominerende i det Konservative Parti siden hende.

Hermed brød hun med den hidtidige konservative linje under hendes forgænger, Edward Heath. Også med hendes egne oprindelige synspunkter. Hun havde i 70'erne anbefalet Storbritanniens ansøgninger om medlemskab af EF og gik ind for et ja ved den britiske folkeafstemning om EF i 1975. Faktisk var det i begyndelsen af 1980'erne Labour, der ville have Storbritannien ud af EF. I løbet af årtiet kom Labour imidlertid til den konklusion, at EF ville være bedre til at sikre lønmodtagernes sociale rettigheder end en Thatcher-regering. Omvendt blev

Thatcher mere og mere fjendtlig over for kommissionsformand Jacques Delors' planer om en europæisk møntunion.

Hendes skepsis bundede i ideologiske og økonomiske overvejelser, men måske også i en vis personlig fremmedhed over for det europæiske kontinent, som hun ikke havde det store personlige kendskab til. Hendes verden var den engelsktalende verden – de gamle dominions og USA. Som tidligere nævnt er hendes tale i Brügge i 1988 blevet hendes europapolitiske testamente. Her afviste hun dybere integration med henvisning til, at nationalstaterne måtte være de naturlige demokratiske enheder. Hun sagde ja til et handelssamarbejde, men nej til planøkonomi, og nej til indblanding i indenrigs- og socialpolitikken: "Vi har ikke med held rullet grænserne for statens indflydelse tilbage i Storbritannien bare for at se dem genetableret på europæisk niveau gennem en europæisk superstat med et nyt dominerende centrum i Bruxelles". Det er værd at notere sig, at hun i starten af talen betonede, hvordan Storbritannien historisk og kulturelt havde mange bånd til kontinentet, og at hun aldrig truede med at melde Storbritannien ud af EF. Hendes ærinde var at sikre, at ingen blev tvunget til at gå længere, end de ønskede. Men på kontinentet noterede man sig hendes ord om, at briterne havde andre og mere globale interesser end de andre europæiske lande og den klare afvisning af at indgå i en proces om videre udvikling af det europæiske samarbejde.

Konflikten i det Konservative parti om europapolitikken var medvirkende til hendes afgang, og den fortsatte med stor bitterhed i John Majors tid som premierminister frem til 1997. I vore dage er det den skeptiske fløj, der har overtaget i

partiet, og hvis David Camerons planer om en afstemning om Storbritanniens medlemskab af EU senest i 2017 bliver til noget og resulterer i en udmeldelse, har Thatchers holdninger og retorik bidraget til at skabe grobunden for det.

Thatcher og Danmark

Thatchers reformer i Storbritannien blev naturligvis fulgt af danske politikere, og hendes nyliberalistiske holdning fik i det lange løb også indflydelse på udviklingen i Danmark.

I forhold til hendes statsministerkolleger var der stor forskel på hendes forhold til socialdemokraten Anker Jørgensen mellem 1979 og 1982 og til den konservative Poul Schlüter fra 1982 og frem. Den tidligere fagforeningsformand Anker Jørgensen og hun var meget lidt på bølgelængde, og det kom til sammenstød mellem dem på EF-topmøder, hvor Thatcher prøvede at få nedsat det britiske bidrag til EF og få ændret de landbrugsordninger, som bl.a. Danmark havde fordel af. Holdningsmæssigt var hun nærmere på Poul Schlüter, som havde et godt professionelt forhold til jernladyen. Thatcher forstod ikke altid Schlüters problemer som leder af en mindretalsregering med et sikkerhedspolitisk flertal imod sig i Folketinget, men hun respekterede ham for hans økonomiske reformkurs og for hans evner som mødeleder, når Danmark var formandsland i EF.

Det forhindrede ikke, at de to siddede dansk-britiske forbindelser i 80'erne undertiden var konfliktfyldte. Der var uenigheder om EF's budgetter, men også om fiskekvoter i Nordsøen, om dansk kritik af Thatchers uvilje mod at indføre sanktioner mod apartheidstyret i Sydafrika, og om den danske fodnotepolitik i NATO.

De specielle dansk-britiske aspekter af disse spørgsmål optog næppe Thatcher; men kilderne viser, at hun holdt sig personligt orienteret om udviklingen i den såkaldte 'anløbsag' i 1988, hvor et folketingsflertal vedtog, at kaptajnerne på besøgende krigsskibe enkeltvis skulle gøres opmærksom på det danske forbud mod atomvåben i danske farvande. Briterne, som skulle levere forstærkninger i tilfælde af et angreb på Danmark, ønskede at fastholde traditionen for, at tilstedeværelsen af atomvåben på besøgende krigsskibe hverken blev be- eller afkræftet. Efter et folketingsvalg og dannelsen af en dansk regering med radikal deltagelse blev en kompromisformel fundet, og konflikten drev over.

På det økonomiske og indenrigspolitiske område kan man sige, at Poul Schlüters regering ikke umiddelbart efterlignede Margaret Thatchers version af konservatismen. Schlüter var leder af en mindretalsregering, og der var ikke noget, der tydede på, at danskerne som helhed var særlig positive over for Thatcher og hendes politik. I de danske medier var omtalen af hende ofte knyttet til negative reportager om optøjer i britiske storbyer, protestdemonstrationer og politibrutalitet over for strejkende minearbejdere. Det førte til forlydender om, at Poul Schlüter modsatte sig et officielt besøg af Thatcher i Danmark for ikke at blive associeret med hendes ekstreme og konfrontatoriske udgave af konservatismen. Det har dog ikke noget på sig. Der blev 80'erne igennem flere gange fremsendt indbydelse til hende, men hun undskyldte sig hver gang med travlhed. Thatcher besøgte dog København tre gange i sit liv: To gange som deltager i EF-topmøderne i 1982 og 1987, og nogle timer den 18. januar 1993 som foredrags-

holder ved et privat arrangement i Børsen Executive Club. Her tordnede hun imod Maastricht-traktaten og advarede de fremmødte om, at også den version, som danskerne skulle stemme om efter Edinburgh-aftalen, ville lokke danskerne ind i en stadig dybere integration i EU.

Den førte politik i Danmark i 80'erne lignede ikke fuldblods-thatcherisme. Der blev gennemført enkelte privatiseringer, men udviklingen her tog først fart i 90'erne. Kimen blev dog lagt til indførelse af markedsprincipper i den offentlige forvaltning, og afskaffelsen af Danmarks Radios monopol i 1986 med loven om oprettelsen af et delvist reklamefinansieret TV2 var helt i Thatchers ånd. Hun var naturligvis ikke den eneste inspiration for den nyliberalistiske bølge i Danmark fra 80'erne og fremefter. Den kom f.eks. også fra økonomerne i OECD og fra Ronald Reagans USA. Men hun var et forbillede for aktive ungdomspolitikere i Konservativ Ungdom, der værdsatte hendes klare udmeldinger om, at socialisme var skidt, og kapitalisme godt. Flere fra dette miljø blev senere toneangivende debattører og politikere og var i 2004 med til at danne den liberale tænketank Cepos. Det skete med inspiration fra det britiske Centre for Policy Studies, som Margaret Thatcher havde været med til at oprette tilbage i 1974.

Den danske udvikling bliver dermed yderligere et eksempel på, at arven fra Margaret Thatcher ikke kun er et britisk anliggende. Hun ændrede britisk politik, men samtidig står hendes retorik omkring den enkeltes forhold til samfundet og om markedskræfternes overlegenhed i forhold til offentlig styring stadig stærkt i den politiske debat også i Storbritanniens nabolande.

Kilder og litteratur

Kildemateriale

Margaret Thatcher Foundations hjemmeside <www.margaretthatcher.org> rummer en meget stor samling af Thatchers taler og interviews med hende samt arkivmateriale (frigivet efter Storbritanniens 30-års adgangsgrense) fra personlige og statslige arkiver i Storbritannien og udlandet, især USA. Frit tilgængeligt for alle.

Selvbiografi

Margaret Thatcher: *The Downing Street Years*. London 1993. Om perioden 1979-90. Dansk oversættelse: *Årene i Downing Street*, 1993.

Margaret Thatcher: *The Path to Power*. London 1995. Om perioden frem til 1979. Dansk oversættelse: *Vejen til Magt*, 1995.

Biografier

John Campbell: *Margaret Thatcher*. Vol. 1: *The Grocer's Daughter*; vol. 2: *The Iron Lady*. London 2003.

Jørgen Sevaldsen: *Thatcher*. 2010.

Charles Moore: *Margaret Thatcher. The Authorized Biography*. Vol. 1: *Not For Turning*. London 2013.

Thatcher og thatcherismen i tilbageblik

Jackson, Ben and Robert Saunders (eds.): *Making Thatcher's Britain*. Cambridge 2012.

1980'erne i Storbritannien

Alwyn W. Turner: *Rejoice! Rejoice! Britain in the 1980s*. London 2010.

Andy McSmith: *No Such Thing as Society: A History of Britain in the 1980s*. London 2011.

Graham Stewart: *Bang! A History of Britain in the 1980s*. London 2013.

RABAT PÅ KULTUREN

Som medlem af **DIAMANT**klubben
betaler du mindre men får mere!

Med medlemskortet i hånden får du gratis adgang til udstillinger og foredragsrækker, invitation til særarrangementer og op til 50% rabat på koncerter og andre foredrag!

Læs om alle fordelene og meld dig ind på densortediamant.dk

D E T
K G L

B I B
L I O
T E K